
РЕЦЕНЗІЇ, БІБЛІОГРАФІЯ

Олександра Німилович

ЛЕСЯ ДИЧКО У МОНОГРАФІЇ СОФІЇ ГРИЦІ*

Творчому доробку видатної композиторки сучасності Лесі Дичко завше таланило на дослідницьку увагу. Серед численних статей і дрібніших студій найповажнішими здобутками слід визнати працю Миколи Гордійчука «Леся Дичко» у видавничій серії «Творчі портрети українських композиторів» (1981), захисти кандидатських дисертацій І. Щеголівської «Гармонія як стилевий фактор у творчості українських радянських композиторів 70–80 рр. (Л. Дичко, Є. Станкович, М. Скорик)» (1988), Наталії Степаненко «Хорові твори Л. Дичко «И нарекоша имя Киев» та «У Києві зорі». Питання поетики» (1996), Оксани Письменної «Музична мова хорових творів Лесі Дичко» (2004), Люби Серганюк «Стилістика української акапельної хорової опери (на матеріалі творчості Л. Дичко)» (2004), Оксани Городецької «Українська музика 60-х років ХХ сторіччя в контексті цілісності епохи» (2009), Лідії Шегди «Жанрово-стилістичні особливості української пісенно-хорової музики для дітей (на матеріалі творчості Л. Дичко і Б. Фільц)» (2010), М. Рудик «Жанрово-стильове моделювання у фортепіанних циклах Л. Дичко: стабільні та варіативні риси» (2013) та ін. І ось наприкінці недалекого 2012 року побачила світ ґрунтовна монографія «Леся Дичко в житті і творчості» відомої дослідниці українських народних пісень і національної епіки Софії Грици. Предметом цієї праці став серйозний аналіз творчості Лесі Дичко у майстерному поєднанні з окресленням портретних рис і визначенням вагомості мистецьких вершин славної композиторки.

Авторка дослідження, Софія Грица, доктор мистецтвознавства (1981), професор (1993), лауреат премії ім. М. Лисенка (1999), премії ім. Ф. Колесси (1999), член-кореспондент Академії мистецтв України (2009) у своєму значному науковому ужитку демонструє широке коло наукових і творчих інтересів (етномузикологія, композиторська творчість, філологія). Серед її вагомих досліджень — «Ф. М. Колесса», «Музично-фольклористична діяльність Філарета Колесси», «Фольклор у просторі та часі», «Теорія музичного фольклору», «Трансмсія фольклорної традиції», «Мелос української народної епіки», «Українська фольклористика ХІХ – початку ХХ століття і музичний фольклор», упорядкування збірок «Наймиські і заробітчанські пісні» (у співавторстві з О. Деєм та М. Марченком), «Пісні-хроніки», «Будь здорова, землице. Емігрантські пісні», «Українські народні думи» та багато ін., які присвячені епіці, висвітленню питань фольклористики, розкриттю творчості Ф. Колесси, С. Людкевича. Дослідниця всесторонньо розглядає український пісенний епос («Мелос української народної епіки») як «окрему родову категорію із

* Софія Грица. *Леся Дичко в житті і творчості*. Дрогобич: Посвіт 2012. 271 с.

застосуванням цілого комплексу знань – історичних, соціологічних, музично-фольклористичних».

Насамперед слід наголосити, що Авторка монографії, і Героїня наукового видання – представниці української творчої інтелігенції, які голосно заявили про себе саме в 60-ті роки ХХ ст. Мистецька генерація літераторів, музикантів, артистів отримала назву «шістдесятники». Шістдесятництво — не тільки важливий етап формування культури в процесі неспинної історичної еволюції минувшини, а й дуже складне в концепційному і стилістичному аспектах явище, яке постійно привертає увагу дослідників. Невід’ємною основою світогляду цього покоління є патріотизм, любов до Батьківщини, збереження історичної пам’яті. Митцями активно запозичувалися і переосмислювалися фольклорні мотиви й образи, використовувалися народнопісенні засоби і прийоми образотворення. Усі ці риси притаманні творчості й науковій праці Лесі Дичко і Софії Грици, вони простежуються і в згаданому вище новому дослідженні про творчість композиторки.

Своєрідною прикметою монографії є те, що вона вийшла друком у старовинному Дрогобичі на Львівщині, де добре знають і цінують діяльність і Лесі Дичко, і Софії Грици. До виходу в світ цього видання активно долучилися Володимир і Світлана Грабовські, зокрема пані Світлана здійснила редагування і коректуру. Дрогобицьке видавництво «Північ» та його керівники Андрій і Лариса Лесишини вже чимало років з особливим натхненням і підтримкою докладають зусиль до видання музикознавчої літератури, нотних збірників. Знаменно, що тут вперше побачили світ твори Д. Січинського, В. Барвінського, Я. Барнича, О. Нижанківського, О. Бобикевича, М. Гайворонського, А. Гнатишина, Б. Фільц, С. Стельмащука, Р. Сов’яка. А 2012 році тут опубліковано рецензовану монографію (верстка – Василь Герман, дизайн обкладинки – Олег Лазебний, компонування фотоматеріалів і набір нот – Валентина Пономаренко).

Леся Дичко – Народна артистка України (1995), лауреат Національної премії України ім. Шевченка (1989), кавалер орденів святого Володимира (1998) і Княгині Ольги III ступеня (1999), лауреат мистецької премії ім. А. Веделя «Київ» (2003), член-кореспондент Національної академії мистецтв України (2009) неодноразово була в місті Івана Франка і Юрія Котермака. Видається доцільним розкрити доволі міцні і тривкі зв’язки Лесі Дичко з Дрогобичем. Тут, у рамках музичних фестивалів «Струни душі нашої», започаткованих музикознавцем, культурологом, педагогом, головою Дрогобицької організації НСКУ Володимиром Грабовським з нагоди святкування ювілейних дат Композиторки ще від 1982 року, вже відбувся ряд концертів та творчих зустрічей із славною Авторкою музичних творів.

Наприкінці 1970-х років композитор Леонід Грабовський познайомив Володимира Грабовського з Лесею Дичко, яка організувала для гостя з Дрогобича екскурсію святими місцями Києва (Києво-Печерська лавра, церква св. Миколая Чудотворця і пам’ятник Г. Сковороди на Подолі). Тоді ж зав’язалися тісні творчі й приятельські стосунки і визрів задум першого концерту інструментальної і вокальної музики Лесі Дичко в Дрогобичі, який і відбувся в 1982 році. Згодом були вечори, присвячені її творчості в 1999, 2004 та 2009 роках. Вперше мисткиня приїхала до Дрогобича 2004 року.

Від 10 до 12 травня 2004 року відбулись зустрічі в Дрогобицькій духовній семінарії, музичному училищі ім. В. Барвінського, Дрогобицькому державному

педагогічному університеті ім. І. Франка, Самбірському органному залі. Цікавим видався концерт з творів Л. Дичко, що відбувся у Франковому вузі. В ньому брали участь муніципальний хор «Легенда» (керівник І. Циклінський), дитячий хор «Відлуння» (керівник Н. Бунь), фортеп'яний дует у складі У. Молчко і О. Німилович, солісти-вокалісти Є. Шуневич, В. Білас, п'яністи Л. Садова, Т. Козій.

Тісні творчі контакти нав'язалися поміж Лесею Дичко і керівником дитячо-молодіжного хору «Відлуння» катедрального храму Пресвятої Трійці Дрогобича Надією Бунь. У репертуарі колективу завжди перебуває духовна музика Композиторки. Восени 2006 року у програмі XVII Міжнародного фестивалю «КиївМузикФест – 2006» дитячий колектив із Дрогобича успішно виконав кантату Л. Дичко «Пори року», яка була адаптована для дитячого хору, однак, в силу її складності, мало хто береться за виконання цієї композиції (впродовж 30 років вона не виконувалася).

Уже в 2009 році традиційний для Дрогобича VIII фестиваль «Струни душі нашої» розпочався урочистостями з нагоди 70-річчя від дня народження Лесі Дичко. 15 грудня 2009 року в Катедральному храмі Пресвятої Трійці прозвучала велична Літургія Л. Дичко у виконанні Галицького хору (Львів) під орудою Василя Яциняка, а 16 грудня 2009 року в залі Дрогобицького державного училища ім. В. Барвінського прозвучали хорові та інструментальні твори Композиторки в інтерпретації відомих виконавців та хорових колективів Дрогобича. Наступного дня на музично-педагогічному факультеті ДДПУ ім. І. Франка та в Дрогобицькій духовній семінарії відбулись цікаві зустрічі-лекції з Лесею Дичко та її чоловіком, дослідником творчості Веделя Євгеном Махновцем. Подібні творчі контакти і співпраця взаємодоповнюють і додають сили до творчих злетів як шанованій Композиторці, так і виконавцям і слухачам. Вони сприяють вихованню талановитої молоді на найкращих зразках сучасного музичного мистецтва.

Повертаючись до монографії, варто зазначити, що тут дивним чином поєднались риси потужного музикознавчого дослідження із захопливим викладом біографічних фактів та портретними замальовками. З одного боку, у праці спостерігаємо докладні й розлогі, подекуди й потактові аналітичні роздуми, присвячені вагомим творам з доробку композиторки. А з іншого, все це подано у дивовижній манері товаришкості й легкості з невичерпною енергетикою, яка проступає вже у перших рядках дослідження. У вступній частині монографії «Поклик служити мистецтву» С. Грица одразу наголошує, що двадцятирічне дружнє спілкування з Лесею Дичко спонукало до написання книжки не тільки про її творчість, а «хотілося якомога більше сказати про неї як про творчу індивідуальність, про її внутрішній світ, уподобання, світоглядні установки, про атмосферу і настанови часу, в яких нам доводилося жити й працювати» (с. 3). Авторка характеризує сутність творчості композиторки «Її творчість — не просто континуація того, що було. Вона знаменує новий напрям модернізму в українській музиці кінця ХХ – початку ХХІ століть, модернізм «шістдесятників». Проте є ще інший бік сприйняття внутрішньої суті її музики в контексті значимості для музичного мистецтва новітнього часу та усвідомлення її місії у подоланні інерції гедонічної моральності, гармонічної комфортності, перенесення музики у сферу внутрішніх суперечностей, пробудження до дієвості засобами несподіваних контрастів, і, насамперед, активізації ритмічного пульсу, відродження її первісного синкретизму, видовищності, магнетизму карнавалів, що вдається Л. Дичко завдяки сильній волі й характеру,

творчій фантазії... Невтомне бажання слухати музику, пізнавати незнані досі закутини України, свого рідного й улюбленого Києва, відвідувати новозбудовані собори, архітектурні комплекси, — усе це джерела нових імпульсів до творчості» (с. 5–7).

Із понад двадцяти розділів книжки – дев'ять присвячені аналізу знакових творів Лесі Дичко: рапсодії «Думка», камерно-вокальних циклів до слів П. Тичини «Пастелі» і «Енгармонійне», кантат «Червона калина», «Сонячне коло» і «Здрастуй, день по всій землі», ораторій «И нарекоша имя Киев», «Індія Лакшмі», хорового концерту «Краю мій рідний», трьох великих хорових творів «Фрески» («Іспанські Фрески», «Французькі фрески», «Швейцарські фрески»), хорової опери «Золотослов», духовних хорових творів – «Літургій», нових композицій – симфонічного циклу «Джерело» в шести частинах для солістів, жіночого, чоловічого, мішаного хорів та симфонічного оркестру, який створено під впливом картин Андрія Чебикіна, Василя Гуріна, Віри Кулеби, Олександра Дубовика, Володимира Прядки, Миколи Стороженка, а також дитячого хорового концерту «Веселий концерт», які наразі існують в рукописному варіанті. Детальний аналіз різножанрових композицій Л. Дичко підсилюється численними й об'ємними нотними прикладами, розміщеними в текстовому матеріалі. Студіюючи творчість Л. Дичко, Авторка монографії підсумовує твердість і незмінність стильової домінанти Композиторки упродовж її багатолітньої діяльності, яка полягає в тому, що «багатовікові контрверсії поміж язичництвом і християнством» музика Л. Дичко «знімає примиренням космотеїстичною концепцією — возвеличення Природи та єдиного Бога Творця» (с. 213). Такі засади прослідковуються в масштабних творах – ораторії «И нарекоша имя Киев», операх «Золотослов», «Різдвяне дійство». Наголошуючи на багатогранності творчості Л. Дичко, С. Грица зазначає, що попри сформовану думку про те, що композиторка передусім «хоровик», то «насправді ж, у ранніх і пізніх роботах вона постає і як талановитий симфоніст, який добре відчуває оркестр та його можливості, гармонійно поєднує у своїх кантатах два найголовніші начала музики – вокальне та інструментальне» (с. 214). Особливо звертається увага на здійснену Л. Дичко редакцію хорового концерту А. Веделя, на основі музики якого, авторка створила вступ, завершення і оркестровий супровід до концерту, «продемонструвавши прекрасне відчуття стилю музики епохи класицизму, тактовний підхід до вимог хорового твору цієї епохи» (с. 214–215). Домінуючою в її творчості стала сфера неокласики і неофольклоризму – звідси ясність задумів і форми творів. Характеризуючи музичну творчість Л. Дичко, С. Грица окреслює її новаторські риси: у хоровій музиці – композиторка відкрила нові горизонти в хоровій оркестровці, «у розробці поліфонічної і гармонічної фактури, сонористики, створивши самобутній стиль», а її «Літургії» належить «розглядати як новий радикальний поворот в усвідомленні і відкритті ідеї Божественного, як озоріння, послане «згорі», перехід до нової стильової парадигми, визнаної у світовому мистецтві» (с. 231); Л. Дичко стала другою (після Гражини Бацевич) жінкою-композитором, яка звернулася до написання великих кантатно-ораторіяльних полотен, і здобула визнання у світовому просторі; адаптація масштабних жанрів (опери, балет) до сфери хорової музики, яка виявилася «вдалою спробою реанімації атмосфери первісного народного синкретизму — поєднання хорів, солістів, хореографії, засобами цілком модерної авторської мови без прямих цитат фольклору і натяків на його наслідування» (с. 215).

Завершаючи розгляд найвагоміших творів Лесі Дичко, Авторка монографії виводить сім конкретних і містких висновків, які характеризують риси стилю композиторки: імпровізаційність, варіаційність як основний принцип розвитку матеріалу; опора в творчості на «Слово, як уособлення образної конкретики, що йде від природи образного мислення композиторки», на співзвуччя і гармонію поетичного слова з музикою, речитативність; «виняткова функція лейттем і майстерність у їх варіюванні»; імпровізаційний тип модерної гармонії, «перенесення техніки фортеп'яної фактури у хорову партитуру», «особлива любов до кластерів, їх обігрування»; замилювання тембрами звучності у поєднанні з гармонією, сонорною технікою, звуконаслідуванням; інтерес до історичної архаїки народних і загалом культурних архетипів; «синестезія – сприйняття одного мистецтва через пережиті враження від іншого, синтез образної, звукової, міметичної рецепції («Іспанські», «Французькі», «Швейцарські фрески»)), що приводить «до оновлення музичних засобів, активізації динаміки музичного процесу, яким рухають підсвідомі імпульси дійового таланту і волі мисткині» (с. 215–216). Стремління Л. Дичко до масштабних жанрів – кантат, ораторій, опер, балетів Авторка дослідження слушно поєднує з ідеєю всеохопності, «яка панує у творах композиторки не тільки у прямому значенні – вибору великих форм, але й масштабах осягнення ідеї всесвітнього огрому» (с. 166).

Пишучи про елементи фольклору в доробку Композиторки, її замилювання народним мистецтвом, яке у Л. Дичко «існує в комплексі культури народного житла, одягу, вишивки, писанок тощо» (с. 166), С. Грица підсумовує: «Широке застосування в її хорових партитурах квінтових, квартових, октавних паралелізмів, модальних ладів, остинато, експресивної сонорики, які спокушають до асоціацій з народним багатоголоссям, виконавством, є лише виявом альтернативних в стосунку до класичної гармонії, поліфонії перелічених засобів, які присутні у більшості європейських модерністів. За неприхованої зацікавленості композиторки новітніми напрямками в музиці, мистецтві ХХ–ХХІ століть та її пієтетом до народного мистецтва, усі елементи її музичної мови, концепційно-жанрові рішення, оперування матеріалом та його розробка є виразом її власної естетики, якої авторка дотримується від перших і до останніх творів» (с. 230–231).

Інші розділи монографії вводять читача у роки дитинства і юності мисткині, знайомлять зі знайомими представниками роду Дичко та Гаврилівих-Демченків по батьковій та материній лініях. Захопливою видається розповідь про роки навчання в Київській консерваторії у знаменитих Костянтина Данькевича і Бориса Лятошинського, перипетії із погрозами виключення з консерваторії за експериментаторські твори початку 60-х років та їхню «безідейність», на думку тодішніх владних структур. Перші поїздки за кордон, сходинки творчого формування і самоствердження, життєві будні, особливості індивідуального пізнання світу, подорожі за океан, невтомна праця мисткині в сфері популяризації української музики у світовому просторі (організація й участь у форумах, конкурсах, фестивалях, концертах в Україні і світі), палке захоплення живописом, архітектурою, плідна педагогічна і громадська діяльність, багатобарвна концертна палітра – проступають зі сторінок видання, змальовуючи мистецький портрет талановитої Авторки музичних творів, організатора творчого процесу, цікавої товариської особистості, міцної, цілісної, працюючої і жертвової натури. Усі частини видання рясно доповнені обкладинками опублікованих творів композиторки і світлинами, які майстерно розміщені в

тексті і творять неповторний відеоряд, підтверджуючи події життєпису Лесі Дичко, зустрічі в родинному колі, сценічні виступи, теплі миті спілкування з визначними представниками музичного мистецтва в Україні і світі, друзями, студентами.

Видання доповнене п'ятьма допоміжними розділами – списком творів Лесі Дичко, розміщених у хронологічному переліку з означенням рукописних та опублікованих позицій; переліком відзнак та нагород композиторки; бібліографією наукових видань та статей про її творчість; розгорненим індексом імен та анотаціями англійською і російською мовами. Це робить рецензовану книжку і цікавим науковим виданням, і популярною монографією, яка не тільки ретельно інформує і привертає увагу численних читачів до творчості композиторки, вона спонукає до рефлексій і дає своєрідну перспективу на майбутнє. Авторка монографії Софія Грица зазначає: «Я не ставлю крапки у написаному про творчий шлях, про великий мистецький доробок Лесі Василівни Дичко, до якого не раз звертатимуться музиканти, вчені. Композиторка сповнена енергії і бажання далі працювати, переглядати і вдосконалювати раніше написане, творити нове. Сили таланту і волі їй стало на те, щоб у хорovій творчості повести за собою ціле покоління, яке й досі залишається у каноні «Дичко». Новизною й оригінальністю письма вона поглинула попередні канони, примусивши, не оглядаючись назад, відчути віяння нового часу і дивитися у перспективу» (с. 231).

Читаймо ж наступні праці Софії Грици, насолоджуймося новими творами Лесі Дичко, її сприйняттям навколишнього світу, пієтетом до народного мистецтва та вишуканою авторською музичною мовою.

